

IMMANUEL KANT – ZÁKLADY METAFYZIKY MRAVŮ

(Kant, I.: Základy metafyziky mravů. Přeložil Ladislav Menzel. Nakladatelství Svoboda: Praha 1976. 1.vyd., str. 10 – 18)

PŘEDMLUVA

Stará řecká filozofie se dělí na tři vědy : **fyziku**, **etiku** a **logiku**. Toto dělení je zcela přiměřené povaze věcí a nelze na něm nic vylepšovat, snad jen to, že bychom je doplnili o jeho princip, abychom tímto způsobem jednak zajistili jeho úplnost, jednak abychom mohli správně určit nezbytné podoby. Veškeré rozumové poznání je buď *materiální*, a posuzuje se jím nějaký objekt; nebo *formální*, a zabývá se pouze samotnou formou rozvažování a rozumu i obecnými pravidly myšlení vůbec bez zřetele na rozličnost objektů. Formální filozofie se nazývá *logikou*. Oproti tomu materiální filozofie, která se zabývá určitými předměty a zákony, jimž ty předměty jsou podřízeny je zase dvojitá. Tyto zákony jsou buď zákony přírody, nebo svobody. Věda o zákonech přírody se nazývá fyzika, věda o zákonech svobody etika. Fyzika nese také název přírodověda, etika název mravouka.

Logika nemůže obsahovat žádnou empirickou složku, tzn. takovou, v níž by obecné a nutné zákony myšlení spočívaly na základech jež jsou přijaty ze zkušenosti. Kdyby tomu tak bylo, nešlo by o logiku, tzn. kánon rozvažování nebo rozumu, který platí pro veškeré myšlení a musí být demonstrován. Naproti tomu přírodní i mravní filozofie mohou mít své empirické složky, protože filozofie přírody musí určovat zákony přírodě jako předmětu zkušenosti, mravní filozofie zákony lidské vůli, pokud je afikována¹ přírodou; a to první zákony jako zákony, podle kterých se vše děje, druhé zákony jako ty, podle kterých se vše má dít, ale s uvážením podmínek, za nichž se to častěji neděje.

Veškerou filozofii, která spočívá na zkušenostních základech, lze nazvat *empirickou*, ale tu, která vykládá svou nauku výlučně z principů a priori, *čistou*. Jestliže je čistá filozofie pouze formální, nazývá se *logikou*; je-li však vymezena pro určité předměty, jimiž se zabývá rozvažování, pak se nazývá *metafyzikou*.

Tímto způsobem vzniká idea dvojitá metafyziku, *metafyziky přírody* a *metafyziky mravů*. Fyzika bude tak obsahovat svou empirickou složku, ale i složku racionální. Stejně tak i etika,

¹ z latinského *afficere* = ovlivnit

ačkoliv její empirická složka by se mohla nazývat *praktickou antropologií*, zatímco její racionální složka *morálkou*.

Veškerá výroba, řemesla i umění získala užitím principu dělby práce (Verteilung der Arbeiten), protože nikdo nedělá vše, nýbrž každý se musí omezit na určitý druh práce, který se svou povahou liší od jiných druhů práce, aby ji bylo možné vykonávat s co nejdelší dokonalostí a snadností. Kde práce není ještě takto rozlišena a neuplatňuje se v ní princip její dělby a kde je každý všemělem, tam se výroba nachází ještě ve stavu největšího barbarství. Ačkoli by jistě samo pro sebe nebylo nedůstojným předmětem úvahy, kdybychom se otázali, zda čistá filozofie nevyžaduje specializovaného pracovníka pro každý svůj obor a zda by na tom nebyla filozofická práce jako celek lépe, kdyby ti, kteří jsou zvyklí prodávat směs empirického a racionálního namíchanou podle vkusu publika v různých poměrech jim samým neznámých a kteří se nazývají samostatnými mysliteli (Selbstdenker), a kdyby i ti ostatní, kteří se zabývají pouze racionální složkou a považují se za hloubaly, byli varováni, aby neprovozovali obě zaměstnání zároveň, poněvadž způsob, jak je zapotřebí každé z nich provozovat, je zcela rozdílný, a každé z nich snad vyžaduje jiné nadání, takže jejich současné provozování jednou a toutéž osobou může zplodit jen břídily: přesto se zde ptám pouze na to, zda povaha vědy nevyžaduje, aby byly vždy důsledně rozlišeny empirická a racionální složka, a zda by neměl být před vlastní (empirickou) fyziku předřazena metafyzika mravů, kdežto před praktickou antropologií² metafyzika mravů, jež by musela být důsledně očištěna od všeho empirického, abychom věděli, co vše může v obou případech vykonat čistý rozum a z jakých zdrojů čerpá sám toto své poučení a priori, ať už tato druhá práce bude prováděna všemi teoretiky mravnosti (jichž je celý dav), či pouze některými, kteří se k tomu cítí být povoláni.

Protože zde je mým záměrem vlastně mravní filozofie, omezují předloženou otázku jen na to, zda není nejvýš nutné vybudovat už konečně čistou morální filozofii, která by byla zcela očištěna od všeho, co je empirické a patří do antropologie; neboť že by taková filozofie měla existovat, to vysvítá z obecné ideje povinnosti a mravních zákonů³. Každý musí uznat, že

² Antropologie, je zde totožná s „empirickou psychologií“, ovšem s tím rozdílem, že do ní patří i nauka o vlastní tělesnosti. „Praktickou antropologií“ míní Kant onu část antropologie, která tvoří empirický pedant k metafyzice mravů.

³ Kantovi je zákon (ať přírodní nebo morální) spojen s nutností; podle Kanta to znamená, že také znalost zákona nelze získat zobecnováním zkušenosti. Poznání postihuje přírodní zákon tím způsobem, že jej odhalí jako princip apriorního rozvrhu přírodních předmětů. Rovněž mravní zákon má takovou povahu, že činí předměty pod něj patřící (mravní jednání) možnými. Proto také etika jako teorie mravního jednání nemůže mít charakter

zákon, má-li platit morálně, tzn. jako základ závaznosti, musí být spjat s absolutní nutností; že příkaz: nemáš lhát, neplatí snad jen pro lidi, přičemž by ho snad ostatní rozumné bytosti nemusely dbát⁴; a že je tomu tak i se všemi ostatními mravními zákony, že tedy nelze hledat důvod závaznosti v lidské přirozenosti nebo v okolnostech světa, do nichž je člověk zasazen, nýbrž výlučně a priori v pojmech čistého rozumu, a jakýkoliv jiný předpis, který se zakládá na principech pouhé zkušenosti, i kdyby to v jistém ohledu byl obecný předpis, může se sice nazývat praktickým pravidlem, ale nikdy morálním zákonem, jestliže se jeho sebemenší složka, byť by šlo třeba jen o jedinou pohnutku, opírá o empirický základ.

Mezi všemi praktickými poznatky se tedy mravní zákony i se všemi svými principy liší podstatně od všech ostatních, které obsahují něco empirického, nýbrž celá morální filozofie se zcela zakládá na své čisté složce, a je-li aplikována na člověka, pak nepřijímá nic ze znalostí o člověku (antropologie), nýbrž dává mu jako rozumné bytosti zákony a priority, které arci vyžadují ještě soudnost vybroušenou zkušeností, aby se jednak mohlo rozlišit, v kterých případech jich lze použít, a jednak aby se jim zajistil vstup do lidské vůle a důraz na jejich provádění. Ježto je totiž vůle afikována⁵ tolika náklonnostmi, je sice způsobila k ideji čistého praktického rozumu, avšak není beze všeho s to ji konkrétně uplatnit v proměnách lidského života.

Metafyzika mravů je tedy nezbytně nutná nikoliv jen ze spekulativních důvodů, aby se totiž vyšetřily zdroje praktických zásad tkvících a priori v našem rozumu, nýbrž i proto, že samotné mravy podléhají všemožnému porušení, pokud chybí ono vodítko a nejvyšší norma pro jejich správné posouzení. Neboť u toho, co má být morálně dobré, nepostačuje, že je to *přiměřené* mravnímu zákonu, nýbrž musí se to dít také kvůli *němu samotnému*; v opačném případě je ona přiměřenost jen velice nahodilá a povážlivá, poněvadž z nikoliv mravného důvodu může tu a tam vzniknout jednání přiměřené zákonu, ale mnohem častěji je zdrojem jednání protizákonného. Mravní zákon v jeho čistotě a pracovitosti (na níž právě v praktické oblasti nejvíce záleží) nelze však hledat nikde jinde než v čisté filozofii; čistá filozofie

empirického zjišťování mravních pravidel, nýbrž objasňování mravního jednání jako podmíněného zákonem. Metafyzika přírody a metafyzika mravů jsou tedy Kantovi čisté, neempirické oblasti filozofie.

⁴ Podle Kanta jsou pravděpodobně rozumné bytosti i na jiných planetách. Mohou tedy existovat rozumné bytosti s nikoliv lidskou žádostivostí. Smysl této teze je však metodický: i pro ně (a dokonce i pro božskou vůli) platí morální zákon.

⁵ Aby se mohl podle Kanta uskutečnit akt vůle, musí být mysl jistým způsobem afikována, i když ne určena smyslovým podnětem.

(metafyzika) musí tedy předcházet morální filozofii a bez ní vůbec není morální filozofie možná; filozofie, která směřuje čisté principy s principy empirickými, dokonce ani nezasluhuje, aby byla nazývána filozofií (neboť filozofie se liší od obyčejného rozumového poznání právě tím, že to, co se v tomto chápe jen ve smíšení⁶, vykládá v samostatné vědě), natož pak morální filozofií, která – právě pro toto smíšení – škodí dokonce čistotě mravů a postupuje v rozporu s tím, co je jejím vlastním účelem. Nesmíme se snad domnívat, že to, co zde požadujeme, již máme v propedeutice věhlasného Wolffa, která předchází jeho morální filozofii, totiž v jeho *obecné praktické filozofii*, jak ji nazval, a že zde proto není zapotřebí obdělávat zcela novou půdu. Právě z tohoto důvodu, že měla být obecnou praktickou filozofií, nezkoumala vůli žádného zvláštního druhu, např. vůli toho druhu, která je určena bez jakékoliv empirické pohnutky zcela z principů a priori a již bychom mohli nazvat čistou vůlí, nýbrž to, co zkoumala, bylo chtění vůbec spolu s veškerým jednáním a podmínkami, které k němu v tomto obecném významu patří. Tím se liší od metafyziky mravů právě tak, jako obecná logika od transcendentální filozofie⁷. Zatímco obecná logika pojednává o jednání a pravidlech myšlení *vůbec*, transcendentální filozofie pouze o specifickém jednání a pravidlech *čistého* myšlení, tzn. myšlení, jímž se poznávají předměty zcela a priori. Neboť metafyzika mravům zkoumat ideu a principy *možné čisté* vůle a nikoliv jednání a podmínky lidského chtění vůbec, které jsou čerpány většinou z psychologie. Skutečnost, že se v obecné praktické filozofii (ačkoliv proti jakémukoliv oprávnění) hovoří i o morálních zákonech a povinnostech, není žádnou námitkou proti mému tvrzení. Neboť tvůrci této vědy zůstávají své ideji o této vědě věrni i v tom, že neodlišují pohnutky, které jsou jako takové rozumem stanoveny zcela apriorně a jsou ve vlastním smyslu morální, od empirických pohnutek, které rozvažování pozvedá na základě pouhého zkušenostního srovnání na úroveň obecných pojmů, nýbrž zkoumají tyto pohnutky, aniž by vzali na zřetel jejich různý zdroj, jen podle jejich větší nebo menší intenzity (přičemž všechny jsou považovány za stejnorodé, a tvoří si tak svůj pojem *závažnosti*, který je arci vším, jen ne morálním, ale přesto je vytvořen tak, jak to může požadovat filozofie, jež vůbec neusuzuje o *původu* všech možných praktických pojmů, ať již jsou apriorní či pouze aposteriorní.

⁶ Tzn. ve smíšení empirického a apriorního.

⁷ Srovnej druhý odstavce Kantova textu – obecná logika se zabývá obecnými pravidly myšlení, transcendentální filozofie se zabývá zákony přírody a zákony svobody, ale z toho hlediska, že její předměty jsou apriorní vůči zkušenosti.

Předesílám tyto Základy s úmyslem, že jednou vyložím metafyziku mravů. Sice pro ni neexistuje žádný jiný základ než kritika *čistého praktického rozumu*, tak jako pro metafyziku je základem již podaná kritika čistého spekulativního rozumu. Nicméně kritika praktického rozumu není tak krajně nutná jako tato druhá, a to jednak proto, že lidský rozum může být dokonce i při nejprostším užití rozvažování snadno přiveden ke značné správnosti a úplnosti⁸, zatímco rozum v teoretickém, ale čistém užití je skrz naskrz dialektický;⁹ jednak proto, že kritiku čistého praktického rozumu požadují, aby, má-li být dovršena, byla převedena její jednota se spekulativním rozumem v jediném společném principu, protože koneckonců je jen jeden a týž rozum, který se liší pouze ve způsobu užití. Takovou úplnost jsem však nemohl ještě dosáhnout, aniž bych si nepomohl úvahami zcela jiného druhu a tím zmátl čtenáře. Z tohoto důvodu jsem namísto názvu *Kritika čistého praktického rozumu* použil názvu *Základy metafyziky mravů*.

Protože a třetí i metafyzika mravů je s to bez ohledů na svůj odstrašující titul získat vysoký stupeň popularity a shody s prostým rozumem, shledávám užitečným oddělit od ní toto předběžné zpracování základů, abych subtility, které jsou v nich nezbytné, nemusel v budoucnu připojovat k srozumitelnější nauce.

Předkládané založení není ničím jiným než vyhledáním a stanovením *nejvyššího principu morality*; jedině takové zkoumání tvoří svým záměrem celek a úkol odlišný od všeho ostatního mravního zkoumání. Aplikace tohoto principu na celý systém by arcí dodala mým tvrzením o této důležité a dosud zdaleka nedostatečně ojasněné hlavní otázce více osvětlení a všestranně patrnou postačitelností principu by tato tvrzení získala vysoký stupeň ověření; musel jsem se však vzdát této výhody, která by v podstatě sloužila více mé samolibosti než obecnému prospěchu, poněvadž snadné užití a zdánlivá postačitelnost principu neposkytuje ještě žádný spolehlivý důkaz o jeho správnosti, naopak vzbuzuje spíš jistou zaujatost, která

⁸ Srovnej obdobnou Heglovu myšlenku, podle níž je rozvažování v praktické oblasti schopno vést život rozumu – tím, že „porušením jedné omezené zásady se napraví i druhá. Např. zkušeným a vzdělaným státníkem je ten, kdo... má praktickou soudnost a řídí se ve svém jednání celým rozsahem daného případu...“ G. W. F. Hegel, *Dějiny filozofie II*, 1965, str. 8

⁹ Dialektický znamená u Kanta antinomický. Teoretický rozum je schopnost tzv. idejí (bůh, svět, duše,..), v nichž myslíme „nepodmíněně“ v protikladu k podmíněným jevům empirického světa. Protože ideje nejsou realizovatelné v empirickém názoru (což je podle Kanta podmínka lidského poznání), upadá rozum při jejich myšlení do rozporů, čili je dialektický. Rozpor (dialektičnost) v ideách je podle Kanta důkazem, e lidské myšlení nemůže legitimně myslet bez empirické látky.

znemožňuje, aby byl se vši přísností vyšetřen a zvážen pro sebe sama bez jakéhokoliv ohledu na následky.

V tomto spisu jsem použil svoji metodu tak, aby byla, jak se domnívám, vhodná k analytickému postupu od prostého poznání k určení jeho nejvyššího principu a zase obráceně k syntetickému postupu od vyšetření tohoto principu a jeho zdrojů k prostému poznání, v němž se setkáme s jeho užitím, Rozdělení je proto takové:

1. PRVNÍ ČÁST: Přejchod od prostého mravního rozumového poznání k poznání filozofickému.
2. DRUHÁ ČÁST: Přejchod od populární morální filozofie k metafyzice mravů.
3. TŘETÍ ČÁST: Poslední krok od metafyziky mravů ke kritice čistého praktického rozumu.